

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1245

İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti

Dr. Ömer ASLAN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Tashih

Dilek DOĞAN

Kapak Tasarım

Yılmaz Cahit AYDIN

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-429-8

1. Baskı, Aralık 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 10.10.2023 tarih ve 181 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi/edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İSLÂM HUKUKUNDA FETVA EHLİYETİ

Dr. Ömer ASLAN

Dr. Ömer ASLAN, 1976'da Van'da doğdu. 2000'de YYÜ İlahiyat Meslek Yüksek Okulundan ve 2008'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2001'de imamlık görevine başladı. 2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu görevde yükselme sınavıyla vâiz olarak atandı. Aynı yıl kazandığı Diyanet İşleri Başkanlığı Erzurum Ömer Nasuhi Bilmen Dini Yüksek İhtisas Merkezi On Dördüncü Dönem Kursu'nu 2017 yılında bitirdi. 2008 yılında YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde başladığı yüksek lisansını "İslâm Hukukuna Göre Vakıf Mallarında Vakıf Hükümünün Sona Ermesi" adlı teziyle 2011'de tamamladı. Doktorasını Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde "İslâm Hukukunda Fetvâ Ehliyeti" başlıklı teziyle 2021'de bitirdi. 2014'te Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vâiz olarak atanan Aslan, aynı birimde vâiz olarak görevini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	IX
Ön Söz	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FETVANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

A. Fetva Kavramı ve Kullanımı	6
1. Sözlük Anlamı	6
2. Terim Anlamı	8
3. Kur'an'da Fetva Kavramının Kullanımı.....	10
4. Sünnette Fetva Kavramının Kullanımı	12
B. Fetvanın Unsurları ve İlgili Kavramlar	13
1. Fetvanın Unsurları.....	14
a) Müftü/Müçtehit.....	14
b) Müstefî.....	17
c) Mesele.....	18
d) Müftâ bih	19
2. İlgili Kavramlar	19
a) İçtihat.....	19
b) Kazâ.....	23

İKİNCİ BÖLÜM
TARİHSEL SÜREÇTE FETVA

A. Hz. Peygamber Dönemi	31
B. Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi.....	34
C. Emevîler Dönemi.....	39
D. Abbâsîler Dönemi	41
E. Osmanlılar Dönemi	45
1. Medrese Teşkilatı	46
a) İlk Osmanlı Medreseleri	46
b) Medreselerin Dereceleri ve Tahsil Süreleri.....	50
c) Medreselerde Okutulan Dersler	51
2. Müderris	56
a) Müderrislik için Mülâzemet (stajyerlik/ maaşsız hizmet).....	56
b) Müderrislerin İmtihan ve Tayinleri.....	59
c) Müderrislikten Kadılığa Geçmek	61
3. Şeyhülislâm	62
a) Şeyhülislâmın Tayinleri.....	65
b) Görev ve Yetkileri.....	66
c) Şeyhülislâmın Fetvada Takip Ettiği Yöntem	68
4. Kadı	70
a) Tayin ve Görev Süreleri	73
b) Dereceleri.....	75
5. Müderris, Şeyhülislâm ve Kadı'nın Yeterlikleri	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUK LİTERATÜRÜNDE MÜFTÜ VE EHLİYETİ

A. Ehliyet.....	84
B. Mutlak Müçtehit ve Ehliyet Şartları.....	87
1. Mahiyeti	88

2. Ehliyet Şartları	90
a) Temel Şartlar/Ön (Kabul) Şartları	90
b) İlmî Yeterlik Şartları	95
c) Şahsiyetle İlgili (Sihhat) Şartlar	111
C. Cumhura Göre Müftünün Tabakaları ve Ehliyet Şartları	121
1. Mutlak Müftü	121
2. Mutlak Olmayan Müftü	121
a) Müntesip Müftü	122
b) Mezhepte Müftü	128
c) Fetvada Müftü/Tercih Yapabilen Müftü	138
d) Hâfız Müftü	147
D. Hanefilere Göre Müftünün Tabakaları ve Ehliyet Şartları ...	153
1. Müçtehit Müftü	154
a) Şeriatta/Müstakil Müftü	154
b) Mezhepte Müftü	154
c) Meselede Müftü	161
2. Mukallit Müftü	168
a) Ashâbü't-Tahrîc	168
b) Ashâbü't-Tercîh	174
c) Ashâbü't-Temyîz	181
d) Sırf Mukallit Müftü	187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAKLİT VE MUKALLİT MÜFTÜNÜN EHLİYET ŞARTLARI

A. Taklit Ehliyeti	196
1. Mahiyeti	196
2. Hükmü	199
3. Taklit-İttiba İlişkisi	202
4. Fer'î Meselelerde Taklit	203
B. Mukallit Müftü	204

1. Mahiyeti	204
2. Ehliyet Şartları	205
3. Fetva Vermesi	207
4. Farklı Görüş ve Vecihlerle Karşılaşması	209
5. Fetva Nakleırken Takip Edeceđi Yol	210
6. Kurul Kararlarına Bağlı Kalınarak Fetva Vermesi	211
C. Tefik Ehliyeti	214
1. Tanımı	214
2. Meşruiyeti ve Alanı	216
SONUÇ	219
KAYNAKLAR	229

KISALTMALAR

b.	: İbn, bin
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
md.	: Madde
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.s.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
v.dğr.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayınevi yok
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Fetva, bir Müslümanın yaşamının önemli rehber ve dayanaklarından biridir. Bütün Müslümanlar temel kaynaklardan şer'î hükmü elde etme imkân ve kabiliyetine sahip olmadıklarından, İslâm'ın ilk gününden itibaren işin ehline sorarak bu ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Fetva ihtiyacı, özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra, bu yeterliğe sahip olduğu düşünülen kimselere sorularak karşılanmıştır. Olayın tarihteki süreci bir yana, iletişim ve sosyal medya imkânlarının arttığı günümüzde konu daha da farklı boyutlar kazanmıştır. Fetvanın hem fetva veren hem de fetva soran için sorumluluk gerektirdiği bilinmektedir. Şer'î bir hüküm hakkında haber vermek anlamında olan fetva, aslında bir içtihat faaliyeti olduğu için müftü, meseleleri delilleriyle birlikte değerlendirmek durumdadır. Zira müftü, konuyla ilgili olan deliller ve muteber kaynağına dayanarak bütün gayretini göstermek suretiyle fetva verirse mesuliyetten kurtulur.

Hayatını İslâmî prensiplere göre yaşamak isteyen bir Müslüman, içtihat ehliyetine sahip biri ise karşılaştığı ameli sorunların çözümünü kendisi bulmalıdır. Hukuk literatüründe bu seviyede olan müçtehide müstakil/mutlak müçtehit denir. Bu seviyeye ulaşmamakla birlikte herhangi bir mezhep içinde yetişmiş; mezhep imamının usul ve içtihat metodunu benimsemiş, kaynaklarına tam vâkıf olmuş fakihe müstakil olmayan müçtehit denir. Kur'an ve Sünnet'ten hüküm çıkarma kudretine sahip olmayan, bir başka ifadeyle fetva ehliyeti için gerekli olan şartları taşımayan (âmmî) kimseye de mukallit denir. Bu

kimsenin, bir müçtehidin içtihadına göre amel etmekten başka bir çaresi yoktur. Çünkü âmmî kimse; ibadet, muâmelât ve ceza hukukuna ilişkin konularla ilgili içtihatları bilme ve seçme kabiliyetine sahip değildir. Dolayısıyla bu kişi, yetkili-ehliyetli fakihleri araştırıp onlara fetva sormak zorundadır. Aksi hâlde mesuliyetten kurtulamaz. Aynı şekilde fetva ehliyetine sahip olmayan kişi de insanlara fetva verirse günahkâr olur. Bunun içindir ki bu vazifeyi yerine getirenlerde belli bir ehliyet ve liyakatin bulunması zorunlu görülmüş, İslâm'ın daha ilk günlerinden itibaren, konuyla ilgili ilkeler, esaslar ve kurallar dile getirilmiş ve ilgili literatürde bunlar yerini almıştır. Öte taraftan fetva ehliyetine sahip olmayanların fetva vermeleri durumunda karşı karşıya kalacakları menevi mesuliyet, âyet ve hadislerde vurgulanmıştır.

Kur'an ve Sünnet'te dinî hüküm, fetva kelimesiyle ifade edildiğinden fetva konusu, akademik camiada ilgi odağı olmuş ve müstakil çalışmalara konu edilmiştir. Fakat bu çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların daha ziyade fetvanın usul ve adabı üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu çalışmalarda fetva ehliyetine ana konulara tabi olarak ikinci planda yer verilmiştir. Konuyu müstakil olarak inceleyen kitap bölümü veya makale türü çalışmalar meseleyi daha çok usul eserleri çerçevesinde ele almıştır. Konu, örnekleriyle mümkün mer-tebe bir çerçeveye kazandırılmayı hak etmektedir. Fetva ehliyetinin ait olduğu usul düşüncesi içerisinde tarihî arka planı, teorik zemini ve örnekleriyle birlikte incelenmesiyle hem fetva hakkında yapılan çalışmalara hem de mevcut fıkhi problemlerin çözümünü üstlenenlere katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Konuyu çalışırken konunun amaca uygun şekilde ele alınması ve daha iyi anlaşılması amacıyla gerektiğinde günümüz hukuk eserlerinden de yararlanılmaya çalışılmıştır.

Fukahanın fetva ve fetva ehliyetine dair görüşleri aktarılırken genel olarak görüşler tarihî kronolojiye göre verilerek fakihler arasındaki etkileşimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Konu; kavramların tanımlanması, ilgili kaynaklardan verilerin toplanıp analiz edilerek değerlendirilmesi yoluyla çalışılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde fetva yönteminin anlaşılmasına katkı sağlaması ve fikrî dayanaklarından birinin ortaya konulması bağlamında fetvanın Kur'an ve Sünnet'teki yeri incelenmiştir. Bu çerçevede fetvanın sözlük ve terim anlamı, unsurları ve ilişkili olduğu kavramlar üzerinde durulmuştur. Fetvaya dair mevcut bilgilerin içtihat ve kazâ ile mukayeseye imkân tanıyacak ölçüde genel hatlarıyla ortaya konulması amaçlanan bu bölümde konuların tahlil ve tenkidinden ziyade tasviri yöntemi izlenmiştir. İkinci bölümde de Hz. Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler ve Osmanlılar döneminde fetvanın tarihsel süreci incelenmiştir. Bu dönemlerde kimlere fetva verme görevi verildiği ve hangi hususların dikkate alındığı konuları üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın esasını oluşturan üçüncü bölüm kendi içerisinde üç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda ehliyet kavramı ve fetva ehliyetinin şartlarının tespiti yapılmıştır. Bu çerçevede ehliyet kavramı, müftüde bulunması gereken İslâmî, ahlaki ve ilmî şartlar incelenmiştir. Bölümün ikinci kısmında cumhur yani Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre müftünün tabakaları konusu ele alınmıştır. Bölümün üçüncü kısmında ise Hanefîlere göre müftünün tabakaları konusu incelenmiştir. Bu kapsamda cumhur ve Hanefîlerde müftünün her bir tabakadan örnekleri verildikten sonra onların ehliyetini ortaya koymak üzere eğitimleri, hocaları ve eserleri üzerinde durulmuş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise taklit, mukallit müftünün ehliyet şartları ve telfîk gibi konular incelenmiştir. Mukallit müftünün fetva vermesi hâlinde taşıması gereken şartlar ve fetvaya esas olacak görüşün belirlenmesi konuları tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece fetva vermeye kimlerin ehil oldukları ve bunlarda ne tür şartlar arandığı; ehil olmayanların ise nasıl bir yol takip etmeleri gerektiği konusu bir bütünlük içerisinde ortaya konulmuştur.

“İslâm Hukukunda Fetvâ Ehliyeti” konusunun belirlenmesinde, hazırlanmasında ve tamamlanmasında rehberlik ederek çalışmanın her aşamasında ilmî değerlendirme ve yönlendirmeleriyle bana en güçlü desteği sağlayan kıymetli danışman hocam Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı'ya şükranlarımı arz ederim. Çalışma sürecinde katkı sağlayan diğer hocalarıma da teşekkür ederim Bu süreçte anlayış ve sabrı ile her daim yanımda olan aileme ayrıca teşekkür ederim.

Ömer Aslan
Ağustos 2021, Van